

Соціально-демографічні та екологічні цінності, які пов'язані з розвитком населення суспільства, з позитивним підтримуючим учасником в збереженні життя, природи. Ця група цінностей включає цінності людського капіталу, народження, сім'ї; здоров'я, здорового способу життя, захист тварин екологічної чистоти життєвого простору та продуктів споживання та інші.

Представлений «набір» цінностей, розуміється, не охоплює всього різноманітності ціннісних регуляторів соціокультурної інтеграції. В сучасних умовах було б абстракцією вважати прийнятність цінності як завершені, розуміючи щільність та суперечливість соціального простору, тому ми лише позначили акценти в пошуку підстав досягнення стійкості суб'єктів соціума, упорядкування соціальних зв'язків в модернізуючому суспільстві.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гидденс Э. Последствия модерна // Современная теоретическая социология: Энтони Гидденс: Реферативный сборник / Под ред. Ю.А. Кимелева. – Серия «Социология». – М.: ИНИОН, 1995.
2. См.: Сорокин П.А. Человек. Общество. Цивилизация. – М.: Изд-во политической литературы, 1992.
3. См.: Лесков Л.В. Футуро-синегетика. Универсальная теория систем. – М.: Экономика, 2005.
4. Там же.
5. История социологии в Западной Европе и США / Под. Ред. Г. Осипова – М.: Норма, 2009.
6. Публичная сфера и культура толерантности / Под ред. Ю.А. Красина. – М., 2002.
7. Розенбергс Р.Л. Динамика ценностей и интересов в модернизирующемся обществе. К теории социального согласия: Автореф. дисс. ... канд. филос. н. – М., 1995.
8. Жуков В.И. Проблемы и перспективы социальной консолидации / Социальная консолидация российского общества. – М., – 2003.

Т.Ф. Маслова. Основи соціокультурної інтеграції сучасного суспільства: аксіологічний аспект. – Стаття.

Анотація. Стаття присвячена сутності соціокультурної інтеграції суспільства модернізації, обґрунтовується існування груп цінностей, що консолідують, розкриваються можливості їх аналізу.

Ключові слова: соціокультурна інтеграція, консолідація цінностей сучасного суспільства, модернізація.

Tatiana F. Maslova. Foundations of Socio-Cultural Integration of Modern Society: the Axiological Dimension. – Article.

Summary. The article deals with the socio-cultural entity integration modernizing society, justified the group will consolidate the values disclosed the possibility of their analysis.

Key words: socio-cultural integration, consolidating the values of modern society, modernisation.

УДК 27(091)

І.П. Мозговий,
доктор філософських наук, професор,
Українська академія банківської справи,
м. Суми, Україна

СВІТОГЛЯДНИЙ АСПЕКТ ПРОЦЕСУ ПЕРЕСЛІДУВАНЬ РАНИХ ХРИСТІЯН

Анотація. З'ясовуються соціально-політичні й культурно-релігійні мотиви гонінь на християн у Давньому Римі в язичницьку добу.

Ключові слова: християни, язичництво, церква, антична цивілізація, Римська імперія, культура, релігія.

Взаємовідносини християнства й культурної спадщини Античності в науці часом характеризуються за спрощеною схемою: “християнство як продукт античної цивілізації стало її ж могильником”. Але будь-яке діалектичне заперечення передбачає також сприйняття елементів заперечуваного. Звичайно, за умов ідейних блукань нової релігії її відносини з суспільством склалися небезболісно. Подібно будь-якому вченню, що прагнуло витіснити й замінити собою всі попередні світогляди, християнство мало “витримати важку і тривалу боротьбу не тільки з язичницькою релігією, але й з іншими найважливішими елементами язичницької культури, що знаходилися в близькому відношенні до політеїзму” [4, с. 43–44].

У визначенні причин тривалого неприйняття християнства Римською державою і гонінь на церкву у сучасних дослідників немає єдиної думки. Говорять про невідповідність християнського світорозуміння традиційними римським громадським і державним порядкам. Однак історія християнства з IV ст., після реформ імператора Константина, вказує саме на сумісність і широкі можливості взаємодії між християнством і римським суспільством.

Наголошують також на релігійному протистоянні християнського віровчення і традиційно римської язичницької релігії. При цьому релігійна традиція античного світу, що проявлялася як язичництво, часто сприймається недиференційовано, не враховується стан та еволюція культів різного типу на території імперії. Натомість аналіз показує, що гоніння на християн у різні періоди історії імперії й церкви були викликані різноманітними причинами. Церковна традиція виділяє в I – поч. IV ст. 10 великих гонінь на християн і кілька “малих” гонінь, які періодично то спалахували, то затухали.

Історія взаємин між Римською імперією і християнськими громадами – це складний комплекс богословських, юридичних, релігійно-історичних проблем. Християнство довго не володіло в імперії стійким статусом, офіційно вважалося “недозволеною релігією”, що теоретично ставило її прихильників поза законом. В той же час значна частина населення, а також певні кола вищого суспільства, особливо з кін. II – поч. III ст., симпатизували християнству. Час мирного, стабільного розвитку громад змінювався періодами рішучих переслідувань християнства з боку загальноімперської або місцевої влади, гоніннями на християнську церкву. Вороже ставлення до християн було характерно як для консервативно налаштованої аристократії, так і для “натовпу”, який схильний був бачити в християнах джерело соціально-політичних проблем або природних лих, що відбувалися в імперії.

Спочатку саме в ранніх християнських громадах домінувало неприязне ставлення до античного суспільства та його спадщини. До деякої міри ця конфронтація була зумовлена жорстокими переслідуваннями послідовників нової релігії з боку язичників, які, “не маючи можливості знищити християнство дипломатичними заходами, вдавалися до меча”. Язичники справді тривалий час вели рішучу боротьбу проти нової релігії, застосовуючи найрізноманітніші методи – від критики пам’ятників християнської писемності до фізичного вигублення проповідників віри Христової.

Проте цими аргументами не можна вичерпати огляд причин конфронтації двох світоглядних систем. Аналіз історико-релігійних джерел дає змогу стверджувати, що масових гонінь на християн не було до середини III століття – перед тим проявлялися насильства локального характеру. Подальші гоніння були викликані не стільки релігійними переконаннями християн, скільки світоглядними орієнтирами та соціальною позицією прибічників нової релігії. Бо останні прагнули стати вище античної освіченості, хоча їхня віра, як наголошували язичники, й вийшла з середовища варварського народу, який викликав до себе презирливе ставлення, а її засновник був підданий найганебнішій в римській практиці страті. Як явище низової культури, послідовники котрого дотримувались утаємниченого способу зібрань і богослужінь, християнство в очах римлянина поставало як безглузде марновірство, форма чаклунства чи атеїзм.

Римляни терпеливо ставилися до інших релігій, свідченням чому було масове поширення в імперії східних культів. “Язичники, – писав церковний історик С. Голубинський, – не дивляться на

свої віри, котрих дотримуються, як на релігії, єдино істинні, але... всі віри, скільки їх не бачать у людей, вони вважають релігіями однаково істинними, що беруть початок від одного й того ж Бога, і тільки різними через відмінності між людьми. На цій основі віротерпимість язичників є те, що впливає з суті їх поглядів на віри” [1, с. 17]. На фоні цієї толерантності язичників, чий плюралізм поглядів детермінувався природою античного політеїзму, християнство, як релігія монотеїстична і ревелюційна, з самого початку виступало під стягом віронетерпимості, з претензією на свою винятковість і духовну монополію.

Перебуваючи під впливом есхатологічних і хіліастичних ідей та претендуючи на всесвітній характер свого вчення, перші християни були вороже налаштовані до релігії та звичаїв язичницького світу, мимоволі ображали національну гордість і святині греків та римлян, не сприймали міфологію з її системою цінностей, ставили церкву вище держави. Визнаючи імператора як главу держави, вони відмовлялися поклонитися йому як Божеству. А це вже був підрив священних основ влади, чого остання допустити не могла. Тому гоніння спрямовувалися не проти виразників богоодрокривної релігії, а взагалі проти таємних товариств і послідовників тих неофіційних учень, які відмовлялися виконувати імператорські декрети чи дотримуватися звичаїв, що побутували в суспільстві [2, с. 186].

Часом же християни свідомо йшли на мучеництво, розглядаючи його як необхідний етап уподібнення стражданням Сина Божого, як добродесність, запоруку отримання життя вічного. Так, засуджений до страти на арені цирку за невиконання указу імператора Траяна, єпископ Ігнатій Антіохійський (пом. бл. 107) відкинув щонайменшу можливість уникнення кари і в посланні до одновірців ясно дав зрозуміти, що в цих репресіях вбачає не зло, а благо [3, с. 406–407]. Так діяли інші отці апологети.

Отже, прихильники нової релігії ще в апостольські часи кинули виклик античному світові. Як неминучий продукт розкладу антагоністичного рабовласницького суспільства, християнство протистояло йому, об'єднуючи всі ті опозиційні елементи, які відторгав від себе старий світ. Але, втілений у релігійній формі, цей стихійний протест проти соціального, а іноді й національного гніту в надії на прийдешнє звільнення від рабства й убогості в потойбічному житті, на небі, проявлявся насамперед в орієнтації на очікування близького кінця світу, що зумовлювало розуміння земного життя як тимчасового, а отже, несуттєвого, яке слід відкинути.

Толерантність римлян щодо інших релігійних традицій на території імперії базувалася на визнанні римського суверенітету і, відповідно, римської державної релігії. Держава, носій традиції, принципів права, справедливості, вважалася найважливішою цінністю, і служіння їй сприймалося як сенс людської діяльності і одна з найважливіших чеснот.

Невід'ємною частиною римської політичної і правової системи залишалася державна релігія, в якій Капітолійські боги на чолі з Юпітером виступали як гарант збереження, успіху і процвітання держави. Після утвердження принципату частиною державної релігії став культ правителів імперії. У Римі він прийняв форму шанування “божественного генія імператора”, при цьому Август і його спадкоємці носили титул *divus* (“божественний”, “наближений до богів”). У провінціях же, особливо на Сході, імператор прямо шанувався як Бог, що стало продовженням традиції культу елліністичних правителів Єгипту і Сирії. Після смерті багато імператорів офіційно обожнювалися в Римі особливим рішенням сенату.

“Мета розумної істоти, – за визначенням імператора-язичника Марка Аврелія, – підкорятися законам держави і найдавнішому державному устрою” (*Aurel. Antonin. Ep.* 5). Натомість богослов Оріген протиставляв християнство, яке дотримується Божественного закону, римській державі, заснованій на законі, писаному людьми, і зазначав: “...Якщо природний, Божественний закон велить нам те, що розходиться з законодавством країни, то повинно це останнє залишати без уваги і, нехтуючи волею людських законодавців, слухатися тільки волі Божественної...” (*Orig. Contr. Cels.* V 27).

Державний культ від початку був неприйнятний для християн і неминуче вів до зіткнення церкви з державою. Прагнучи продемонструвати свою лояльність до імперської влади (за висловом апостола Павла, “немає влади, як не від Бога” – Рим. 13, 1), християни послідовно відокремлювали римську державну систему від релігійної традиції. Звертаючись до влади Тертулліан заявляв: “Кожна людина може розпоряджатися собою, так само може чинити людина в справах релігії...” (Tertul. Apol. Adv. Gent. 28).

Багато християн були досить упередженими щодо цінностей античної культури. Негативним було ставлення прибічників віри в Христа і до античного театру, який Тертулліан (III ст.) і Лактанцій (IV ст.) оголошували нечестивим святилищем Венери і Вакха. Прибічники нової віри вважали неможливим для себе навчатися музиці, живопису, утримувати школи, оскільки на заняттях у них так чи інакше звучали імена і символи язичницького походження. На думку Тертулліана, ніяк не можна було примирити “Афіни” й “Єрусалим”.

Це обумовлювало ворожість величезної маси населення Імперії, від найнижчих його верств до інтелектуальної еліти, щодо християн і християнства, що зіграло суттєву роль у гоніннях. Сприйняття християн значною частиною населення імперії було сповнене всіляких упереджень, непорозуміння, а часто і прямого наклепу на прихильників вчення Христа.

Отже, на ранньому етапі, в I–II ст. гоніння обумовлювали протиріччя між ідеями римського державного культу і принципами християнства, а також тривалий конфлікт між Римом та іудеями. Пізніше, в кін. III–IV ст., гоніння стали наслідком внутрішньополітичної та суспільної боротьби в імперії й супроводжували процес пошуку нових релігійно-ідеологічних орієнтирів в суспільстві і державі. Особливий запеклості гоніння з політичних мотивів у цей період сприяло й те, що християни, відмовившись від старозаповітної релігії, зберегли непримиренне ставлення до всіх “чужих”, “зовнішніх” культів, спочатку характерних для іудаїзму. Велику роль у розвитку гоніння відіграло також поширення есхатологічних очікувань в християнському середовищі, які були присутні в житті громад і впливали на поведінку християн під час гоніння. Легалізація християнства узгодила ці суперечності, які, т.ч., не обумовлювалися світоглядними розходженнями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голубинский Е. История Русской Церкви : в 2 т. Т. 2. – М. : Унив. тип., 1900. – 919 с.
2. Донини А. У истоков христианства: от зарождения до Юстиниана : пер. с итал. – М. : Политиздат, 1989. – 365 с.
3. Памятники древней христианской письменности : в 7 т. Т. 2. Писания мужей апостольских. – М. : Тип. Каткова и К°, 1860. – 450 с.
4. Плотников В. История христианского просвещения в его отношении к греко-римской образованности. – Период 1. – Казань : Тип. Имп. ун-та, 1885. – 266, III с.

И.П. Мозговый. Мировоззренческий аспект процесса преследования ранних христиан. – Статья.

Аннотация. Выясняются социально-политические и культурно-религиозные мотивы гонений на христиан в Древнем Риме в языческую эпоху.

Ключевые слова: христиане, язычество, церковь, античная цивилизация, Римская империя, культура, религия.

Ivan P. Mozgovyi. The Ideological Aspect of the Early Christians Persecution. – Article.

Summary. Author analyzed the socio-political and cultural-religious motives of persecution against Christians in ancient Rome in pagan days.

Key words: Christianity, paganism, church, ancient civilization, the Roman Empire, culture, religion.